Opetus- ja kulttuuriministeriö 20.11.2025

Lausunto HE 100/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta

HE 100/2023 vp

Eduskunta
Hallintovaliokunta
Valiokunnan kokous 21.11.2025

Yleistä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä vapaan sivistystyön vastuualueilla on valtion vuoden 2026 talousarviossa merkittäviä panostuksia laadukkaiden ja tasa-arvoisten palveluiden järjestämisen edellytyksiin sekä kehittämistoimintaan.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen rahoituksesta valtaosa sisältyy valtionvarainministeriön pääluokkaan osaksi kuntien peruspalveluiden rahoitusjärjestelmää. Niiden rahoituksen määrä on yhteensä yli 10 mrd. euroa eli valtaosa kuntien menoista muodostuu sivistystoimen tehtävien toteuttamisesta. Opetus- ja kulttuuritoimi osallistuu aktiivisesti peruspalveluiden valtionosuuksien budjetointiprosessiin ja kuntatalousohjelman valmisteluun.

Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen kehittämiseen ehdotetaan hallitusohjelman toimenpiteiden vuoksi 50 milj. euron lisäystä vuodelle 2026. Määrärahalisäys kohdistetaan perusopetuksen vahvistamiseen eli mm. oppimisen tuen uudistamisen toimenpiteisiin, yksityisten opetuksen järjestäjien kotikuntakorvauksen tason nostamiseen 100 prosenttiin ja järjestäjien velvollisuuksien yhtenäistämiseen. Perusopetukseen valmistavan opetuksen lisäopetukseen esitetään yhteensä 20,3 milj. euroa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöpulan ratkaisemista jatketaan täydennyskoulutusmallin avulla, ja tähän osoitetaan 6 milj. euroa. Aamu- ja iltapäivätoiminnan valtionosuuksia vähennetään 7 milj. euroa. Vähennys korvataan kunnille korottamalla toiminnasta perittävien maksujen enimmäismääriä.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen perusrahoitus toteutuu pääosin valtionvarainministeriön pääluokassa osana kuntien peruspalveluiden valtionosuusjärjestelmää. Jatkossa kuntien taloudellista tilannetta kiristävät väestön ikääntyminen, palveluvelan purku sekä hintojen nousu. SOTE-uudistuksen yhteydessä kuntien valtionosuudet vähenivät 5,3 mrd. eurolla ja valtionosuudet koostuvat pääosin opetus- ja kulttuuritoimen toimialan palveluiden rahoituksesta. Uudistuksen johdosta kuntien taloudellisen tilanteen kehittymistä on seurattava entistä tarkemmin ja hallituskaudella on tarpeellista toteuttaa kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistus.

Käsiteltävänä olevat lainmuutokset

Hallituksen esityksen mukaisesti kuntien peruspalvelujen valtionosuusprosentti vuodelle 2026 olisi 25,73. Valtionosuusprosentti nousisi 0,71 prosenttiyksiköllä vuodesta 2025. Valtionosuusprosentin muutoksessa on otettu lisäyksenä huomioon 0,44 prosenttiyksikköä liittyen uusien ja laajenevien tehtävien toteuttamiseen siten, että valtionosuus on 100 prosenttia.

Valtionosuuden mitoitukseen vuonna 2026 vaikuttavat opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan sisältyvät seuraavat uudet ja laajenevat tehtävämuutokset: oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistus (noin 53,5 miljoonaa euroa), kolmen vuosiviikkotunnin lisääminen perusopetukseen (noin 12 miljoonaa euroa), yksityisten opetuksen järjestäjien kotikuntakorvausten nosto 100 prosenttiin (noin 6,4 miljoonaa euroa) sekä kotihoidontuen Norjan mallin käyttöönottoon (1,2 miljoonaa euroa).

Lisäksi valtionosuuden tasoon vaikuttaa opetus- ja kulttuuriministeriön vastuualueen sisältyvä esi- ja perusopetuksen tuen asiakirjojen vähentäminen (noin 0,6 miljoonaa euroa).

Valtionosuusprosenttia nostaa myös kustannustenjaon tarkistus (0,54 prosenttiyksikköä ja noin 128 miljoonaa euroa).

Lisäksi koko kuntien peruspalveluiden järjestämisedellytysten osalta olennainen tekijä on hallitusohjelman mukaan tehtävä indeksikorotuksen yhden prosenttiyksikön vähennys vuosina 2024—2027, josta johtuen valtionosuusprosentti laskee 0,27 prosenttiyksikköä.

Valtionosuuteen kohdistuu määräaikainen 75 miljoonan euron säästötoimena tehty vähennys vuonna 2026, mikä edellyttää valtionosuusprosentin alentamista noin kahdella prosentilla. Leikkaus ei kuitenkaan vähennä kuntien velvoitteita esimerkiksi varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen osalta, vaan siirtää kustannuksia entistä enemmän kuntien omalle vastuulle. Vähennystä ei kuitenkaan kohdistettaisi niihin kuntiin, joilla peruspalvelujen valtionosuus on negatiivinen.

Hallitusohjelman tavoitteena on arvioida mahdollisuutta tehdä valtionosuusjärjestelmään määräaikainen korjaus niin, että minkään kunnan valtionosuuksien maksatus ei ole negatiivinen. Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää vähennyksen toteutusta suhteellisesti samansuuruisena kannatettavana. Vähennyksen asukaskohtainen säästö vaihtelee noin 50 eurosta nollaan euroon kunnissa.

Lisäksi erikseen säädettävänä määräaikaisena vähennyksenä vuonna 2026 kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta vähennetään 3,89 euroa asukasta kohden liittyen hallituksen pyrkimykseen karsia kuntien tehtäviä ja velvoitteita sekä julkisen talouden menoja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää esitettäviä lakimuutoksia perusteltuina.